

Integrované vs. inkluzívne vzdelávanie nepočujúcich – jeho možnosti a limity

PhDr. Katarína Zborteková, Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Integrácia verzus inklúzia. Tieto pojmy sa v našej odbornej literatúre bežne používajú ako ekvivalenty. Prikláňame sa k ich rozlíšeniu, tak, ako ich definoval v roku 1994 kongres o právach zdravotne postihnutých v Casablance a následne potvrdilo UNESCO. Rozdiel spočíva v kvalitatívne odlišnom postoji a prístupe k zdravotne znevýhodneným osobám. Pre **integráciu** je charakteristická snaha **odstrániť odlišnosť** postihnutého a očakávanie, že sa prispôsobí intaktnej väčšine. **Inkluzívny prístup rešpektuje jeho odlišnosť** a v súlade s tým mení a vytvára vhodné podmienky pre jeho vzdelávanie a rozvoj. Nakoľko v našich školách sa iba veľmi pomaly a ojedinele darí meniť asimilačný na akceptujúci prístup k zdravotne postihnutým žiakom používame na označenie spoločného vzdelávania termín integrácia.

Školská integrácia zdravotne znevýhodnených žiakov je v súčasnosti relatívne dobre legislatívne ošetrená (zákonč.245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní). Dieťa so zmyslovým, telesným alebo mentálnym postihnutím môže byť zaradené do školy bežného typu na žiadosť rodičov (zákonného zástupcu), za predpokladu odporúčenia odborníkmi zo zariadenia výchovného poradenstva. Špeciálny pedagóg a psychológ príslušného centra špeciálnopedagogického poradenstva zaujmú stanovisko k individuálnemu začleneniu dieťaťa na základe jeho odborného vyšetrenia a posúdenia relevantných súvislostí. Toto stanovisko sa v určitých intervaloch (2 – 4 ročných) prehodnocuje, aby sa objektívne posúdilo nakoľko postihnuté dieťa dokáže zo zvoleného typu vzdelávania profitovať, t. j. či sú v bežnej škole primerane uspokojované jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby a či sa u dieťaťa úmerne jeho možnostiam rozvíja intelektový a osobnostný potenciál.

Dôsledok vrodeneho alebo v ranom veku získaného **stredne ťažkého a ťažkého sluchového postihnutia** je oneskorený alebo spomalený vývin reči. Rečový prejav ťažko nedoslýchavých detí býva často dyslalický, dysgramatický a obsahovo chudobnejší. U nepočujúcich je hrdelný, s neprirodzenou intonáciou a rytmom reči, agramatický a v konečnom dôsledku ťažšie zrozumiteľný. Okrem nižšej slovnej zásoby si sluchovo postihnuté deti ťažšie osvojujú abstraktné pojmy. Pre ich kognitívny vývin je charakteristické dlhšie pretrvávanie fázy konkrétneho a názorného myslenia. Základným problémom v procese vzdelávania v bežnej ZŠ je **prekonávanie komunikačnej bariéry** a zvládnutie čítania s porozumením. **Školská úspešnosť** detí s poruchou sluchu je podmienená kvalitou starostlivosti, aká im bola poskytovaná v ranom a predškolskom období. Hlavným cieľom logopedickej a rodičovskej starostlivosti v tomto období je **vybudovanie základov funkčného**

komunikačného systému dieťaťa aj keď rozvoj rečových kompetencií ostáva pre sluchovo postihnutých celoživotnou záležitosťou. Ide spravidla o hovorenú reč, osvojenie ktorej si želajú predovšetkým ich počujúci rodičia (90% SP detí sa rodí počujúcim rodičom) a prostredníctvom ktorej sú vzdelávaní. Nepočujúci majú zo zákona právo na vzdelávanie v posunkovom jazyku, ale to sa uplatňuje predovšetkým v špeciálnych školách a aj to v kombinácii s verbálnou metódou. Úspešný štart sluchovo postihnutého dieťaťa v škole je podmienený aj jeho schopnosťou koncentrácie pozornosti, pamäťou na verbálne podnety, rozvinutou vizuálnou a sluchovou perpciou a diferenciaciou, ktoré mu pomáhajú pri odzeraní z úst hovoriaceho. **Odzeranie a využívanie zvyškov sluchu** za pomoci načúvacích aparátov sú prostriedky, pomocou ktorých sa sluchovo postihnutý jedinec orientuje vo svete počujúcich. Významný podiel na jeho úspešnosti v škole zohráva aj **pozitívny postoj a aktívny prístup** jeho **učiteľa** k integrovanému vzdelávaniu. Vyžaduje to z jeho strany trpezlivosť, vnímavosť na potreby a možnosti SP dieťaťa, tvorivosť a aktivitu pri hľadaní vhodných postupov na sprístupnenie obsahu učiva.

Na základe zahraničných i našich výskumov môžeme konštatovať, že integrované vzdelávanie prináša sluchovo postihnutým deťom veľa pozitív. Ostávajú v kruhu svojich blízkych, profitujú z podnetnosti školského prostredia, prirodzeným spôsobom sa učia rozumieť a žiť v počujúcom prostredí a v neposlednej rade dosahujú lepšie akademické spôsobilosti než žiaci zo špeciálnych internátnych škôl. Najmarkantnejšie sa to prejavuje v oblasti rozvoja reči.

No **proces školskej integrácie** má aj svoje **riziká a limity**. Vo výskumnej i poradenskej praxi sa stretávame s tým, že nie všetky deti s poruchou sluchu zvládajú zvýšené nároky integrovaného vzdelávania úspešne. Jednou z príčin môže byť **nevhodné zaškolenie**. Týka sa detí, ktorých rečový vývin je na veľmi nízkej úrovni, nedokážu sa dorozumieť v počujúcom prostredí a preto sa ani nemôžu prostredníctvom hovorenej reči vzdelávať. Paradoxne niektorí učitelia i rodičia, aj napriek veľmi slabým vzdelávacím výsledkom takýchto žiakov, z rôznych dôvodov (vyšší normatív za integrovaného žiaka, zachovanie triedy pri nízkom počte žiakov, sponzorstvo školy zo strany rodičov apod.) znižujú kritéria hodnotenia dieťaťa a nenavrhujú jeho prestup do špeciálnej školy, kde by mu mohla byť poskytnutá špeciálna starostlivosť.

Iným dôvodom neúspešnosti integrácie môže byť **kombinované postihnutie dieťaťa**, napr. ak má okrem poruchy sluchu aj poruchu učenia alebo znížený intelekt.

Ďalším negatívnym činiteľom môže byť **nedostatočná príprava na vyučovanie v rodine**, ktorá je u nepočujúcich mimoriadne dôležitá. Komplikáciou býva aj **bezradnosť učiteľa**, ktorý nedokáže pracovať so sluchovo postihnutým žiakom.

Závažným problémom SP detí v bežnej škole je aj dlhodobé **prežívanie určitej nedostatočnosti a sociálnej izolácie** vo vzťahu k počujúcim rovesníkom. V procese vyučovania má nepočujúci žiak

menej možnosti zažiť úspech, či vyniknúť v porovnaní s intaktnými spolužiakmi. Tieto deti majú potrebu začlenenía do skupiny, no nie sú dostatočne atraktívnymi partnermi pre svojich spolužiakov a v triednych kolektívoch bývajú často prehliadaní a na okraji záujmu. Citlivo vnímajú reakcie svojho okolia, sú veľmi dobrí pozorovatelia, no nevedia o svojom trápení porozprávať. Dospelí, ktorí sú im najbližší - rodičia a učítelia, nerešpektujú ich potrebu byť ako ostatní, mať možnosť zdieľať svoje prežívanie s niekým blízkym. Často aj **varovné somatické signály** ako poruchy spánku, desivé sny, zažívacie ťažkosti, tiky, stavy úzkosti a obáv, agresívne a autoagresívne prejavy, a pod. nespájajú s dlhodobým stresom, ktorému je dieťa vystavené.

Pred negatívnymi dôsledkami chronickej frustrácie dokáže nepočujúce dieťa účinne chrániť dobre fungujúca **rodina s pevnými citovými väzbami** a samozrejme jeho **psychické dispozície** ako schopnosť zvládať dlhodobú záťaž, dobrá výkonová motivácia a frustračná tolerancia, vytrvalosť, intelektový potenciál, komunikatívnosť a otvorenosť vo vzťahu k svojmu okoliu, záujmy a sociálne kontakty.

Uvedené dôvody, ako aj skutočnosť, že v našich školách sú inkluzívne podmienky zatiaľ skôr ojedinelé, nás vedú k odporúčaní, pristupovať k spoločnému **vzdelávaniu nepočujúcich** s počujúcimi v hlavnom prúde vzdelávania ako k jednej z možných alternatív a pri rozhodovaní o nej je potrebné postupovať prísne **individuálne**.